בצלם
B'TSELEM
بتسيلم

עצור!
ילדים לפניך

התנהלותה הבלתי חוקית של המשטרה מול קטינים
הנחשדים ביידוי אבנים בסילוואן

דצמבר 2010

מחקר וכתיבה: נעמה באומגרטן-שרון

ריכוז מידע: נועם רז ונועם פרייס

עבודת שטח: עאמר עארורי

עריכה לשונית: שירלי ערן

תמונת שער: קטין פלסטיני מיידה אבן לעבר שוטרי מג"ב לאחר ביקור חברי כנסת במזרח ירושלים, 12.10.10. צילום: עמאר עוואד, סוכנות רויטרס.

בצלם מבקש להודות למרכז המידע וואדי חילווה - סילוואן על סיועו במידע ובתמונות.

תוכן העניינים

תקציר **4**

מבוא **6**

זכויות קטינים בהליך הפלילי לפי המשפט הבינלאומי **9**

זכויות קטינים בהליך הפלילי לפי החוק הישראלי **11**

נתונים **13**

הפרות של חוק הנוער במעצרי קטינים בסילוואן **14**

שעת המעצר והמקום שבו בוצע 14

איזוק 16

נוכחות הורים בחקירה 17

אלימות 19

שיטת ההפללות - עילות מעצר 21

סיכום **23**

תקציר - התנהלות המשטרה ביחס לקטינים מסילוואן

מתחקיר בצלם עולה כי במהלך השנה האחרונה (נובמבר 2009 ־ אוקטובר 2010) נעצרו או עוכבו לחקירה לפחות 81 קטינים תושבי סילוואן, רובם המוחץ בחשד ליידוי אבנים. המעצרים בוצעו בעקבות עימותים בין פלסטינים למתנחלים בשכונה, שבה שורר מתח רב בשל השתלטות המתנחלים על בתים ועל אתרים ארכיאולוגיים. עימותים אלה התגברו עוד יותר לאחר הריגתו של סאמר סרחאן, תושב סילוואן בן 32, ב-22.9.10 מירי מאבטח של ההתנחלות, שטען כי נשקפה סכנה לחייו. מאז ועד ל-31.10.10 נעצרו בסילוואן 32 קטינים לפחות.

כיוון שישראל החילה את חוקיה על מזרח ירושלים אמורה המשטרה להתנהל במקום בהתאם לחוק הישראלי. אולם, מתחקיר בצלם עולה כי משטרת ירושלים מפרה שוב ושוב את החוק ובעיקר את חוק הנוער, המקנה לקטינים זכויות יתר בהליך הפלילי:

- מעצרים רבים נעשו בשעות הלילה, תוך הוצאת הקטינים ממיטותיהם והבהלתם לחקירה במגרש הרוסים, בדרך כלל על מנת לקבל מהם מידע על אירועים שהתרחשו מספר ימים קודם לכן.
- לעיתים קרובות מנעו החוקרים את נוכחות ההורים בחקירת ילדיהם, למרות שזכותם זו מעוגנת בחוק.
- קטינים רבים התלוננו על אלימות שהופעלה כלפיהם בעת שנלקחו מביתם בשעות הלילה לחקירה, וכל הנערים שסיפרו לבצלם על מעצרם בידי כוחות מיוחדים דיווחו על אלימות קשה בעת המעצר. כמו כן התלוננו מספר קטינים על אלימות והשפלות מהן סבלו בעת שהמתינו לחקירתם במגרש הרוסים. תלונותיהם של הקטינים על אלימות נתקלו בחוסר התייחסות או בזלזול, ובמקרים הבודדים שבהם נפתחה חקירת מח"ש, היא נסגרה מבלי שננקטו הליכים כלשהם נגד האחראים. באחד מן המקרים הללו ידוע לבצלם כי החקירה התנהלה באורח רשלני, נמשכה זמן רב ולא כללה תחקור של עדים מרכזיים להתרחשויות.
- המשטרה עיכבה לחקירה ארבעה קטינים מתחת לגיל 12, הוא גיל האחריות הפלילית, שתחתיו לא ניתן לנקוט הליכים פליליים. באחד המקרים נלקח ילד בן 8 ממיטתו באישון לילה רק בשל העובדה ששמו זהה לזה של ילד אחר שנחשד ביידוי אבנים.

יידוי אבנים בידי קטינים פלסטינים במזרח ירושלים הינו תופעה נרחבת אשר התגברה והלכה במהלך השנה האחרונה, ובמיוחד בחודש אוקטובר 2010. שכונת סילוואן שלמרגלות הר הבית הינה מוקד מרכזי לעימותים בין פלסטינים למתנחלים, הכוללים גם יידוי אבנים משני הצדדים, ובעיקר מצד פלסטינים.

המשטרה נדרשת מתוקף תפקידה להתמודד עם העימותים בשכונה, אך הדבר אינו מצדיק הפרה שיטתית של החוק. התנהגות המשטרה כלפי קטינים פלסטינים מסילוואן מהווה זלזול חמור בהגנות המיוחדות המוקנות להם כקטינים.

בצלם קורא למשטרת ירושלים לקיים את חוק הנוער כלשונו וכרוחו בהתמודדותה עם מקרים של

יידוי אבנים במזרח ירושלים. על המשטרה להפסיק לאלתר לעצור קטינים בלילה ואת השימוש באלימות בעת ביצוע מעצר על ידי כוחות מיוחדים לצורך הבאת קטינים לחקירה. כמו כן על המשטרה להקפיד לחקור קטינים רק בנוכחות הוריהם ולתת דגש לאפשרויות של שיקום הקטינים וצמצום הפגיעה בהם.

ההתנחלויות שבנתה ישראל במזרח ירושלים מהוות הפרה של החוק הבינלאומי. מוקדי ההתנחלות בלב האוכלוסייה הפלסטינית בסילוואן ובשכונות נוספות יוצרים מתחים ומובילים למציאות של עימותים בלתי פוסקים בין האוכלוסיות, ויש לפנותם לאלתר.

מבוא

שכונת סילוואן שוכנת למרגלות הר הבית מצד דרום, ובחלקה המרכזי מתגוררים כ-16,500 תושבים.[1] יחד עם אזור ראס אל-עמוד, אשר לו זיקה גיאוגרפית ומשפחתית לסילוואן, מדובר בכ-32,000 תושבים.[2] עם כיבוש השטחים ב-1967, סופחה סילוואן, יחד עם יתר מזרח ירושלים ושטחים סמוכים, למדינת ישראל. התושבים קיבלו מעמד של תושבי ירושלים ותעודות זהות ישראליות, ללא אזרחות, והחוק הישראלי הוחל עליהם במלואו. לפי המשפט הבינלאומי, מזרח ירושלים הינה חלק משטח הגדה המערבית וסיפוחה לישראל מהווה הפרה של החוק הבינלאומי. הקהילה הבינלאומית לא הכירה בסיפוח זה.

מאז שנות התשעים המוקדמות החלו עמותות מתנחלים ישראליות להשתלט על בתים בשכונה, בתואנות משפטיות שונות, וכיום גרים בה, לפי הערכת תנועת "שלום עכשיו", כ-350 מתנחלים ישראלים ב-18 מבנים שונים. בפתח השכונה ממוקם הגן הלאומי "עיר דוד", אתר ארכיאולוגי של רשות הטבע והגנים המנוהל בפועל על-ידי עמותת אלע"ד (אל עיר דוד), שהיא גם הגורם המרכזי המקדם את ההתנחלות היהודית בשכונה. לחפירות הארכיאולוגיות הנערכות בשטח הגן הלאומי נודעת משמעות רבה להיסטוריה של העיר ירושלים לאורך הדורות. מפעל ארכיאולוגי זה, המחובר בטבורו למפעל ההתנחלות בשכונה, הפך את האתר שמפעילה עמותת אלע"ד למוקד תיירות מרכזי שאירח בשנת 2008 380,000 מבקרים ובשנת 2009 270,000 מבקרים.[3]

בשכונת סילוואן שורר מתח רב בין תושבי השכונה לבין המתנחלים בשל השתלטותם על בתים ועל אזורים שבהם מתנהלות חפירות ארכיאולוגיות ועקב החיכוך המתמיד בין שתי האוכלוסיות. תפקיד מרכזי בחיכוכים אלה ממלאים המאבטחים הפרטיים של המתנחלים, הממומנים על-ידי משרד השיכון. לטענת התושבים, המאבטחים משמשים מעין משטרה פרטית של המתנחלים, המפקחים על תנועת הפלסטינים ומגבילים אותה.[4] קטינים דיווחו על התנכלויות מצד מאבטחי המתנחלים, המונעים מהם לטענתם לשחק ברחובות השכונה. בנוסף, גורמי אכיפת החוק המוצבים בסילוואן מצדדים בבירור במתנחלים. דוגמה לכך ניתן לראות בסיור שערכה צמרת משרד המשפטים בשכונה בחודש אוגוסט, ואשר כלל מפגשים עם המתנחלים בלבד, תוך התעלמות מהתושבים הפלסטינים.[5] בנוסף על-כך, בשנה האחרונה מקדם ראש עיריית ירושלים, ניר ברקת, תוכנית בשם "גן המלך", שבמסגרתה צפויה הריסתם של 22 בתים בשכונת אל-בוסתאן והפיכת מחצית מהשכונה לפארק תיירותי.[6] אחד הביטויים למתיחות הגוברת בשכונה הינו תופעת יידוי האבנים

1. המדובר בשכונות ואדי חילווה, בטן אל-הווא (אל-ימאן), ביר איוב, אל-בוסתאן, וסט אל-בלד ועין א-לוזה.
2. הנתונים על-פי אומדנים לשנת 2008, מתוך *שנתון סטטיסטי לירושלים 2009*, מכון ירושלים לחקר ישראל, לוח ג/8 עמ' 8. http://jiis.org.il/.upload/as%20C08090.pdf.
3. *דו"ח רשות הטבע והגנים לשנת 2009*, עמ' 79.
4. *עסקה אפלה בסילוואן*, עיר עמים, מאי 2009, עמ' 16.
5. ניר חסון, "זעם על צמרת משרד המשפטים בשל ביקורה בסילוואן", *הארץ*, 22.8.10.
6. ניר חסון, "ראש העיר ירושלים, ניר ברקת: תכנית סילוואן - בשורה במקום צווי הריסה", *הארץ*, 2.3.10, http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1153367.html.

בידי קטינים משני הצדדים, אך בעיקר מצד קטינים פלסטינים.

בין החודשים נובמבר 2009 וינואר 2010 הצטבר בבצלם מידע בנוגע לריבוי מקרים שבהם נעצרו או עוכבו קטינים פלסטינים בסילוואן. המידע שנאסף נוגע ל- 13 קטינים לפחות, תושבי סילוואן, שנעצרו או עוכבו לחקירה באישון לילה, בין חצות ל-06:00 בבוקר, ולשלושה קטינים נוספים שאנשי משטרה ו/או שב"כ הגיעו לביתם בשעות הלילה על-מנת לדרוש את התייצבותם לחקירה בבוקר. מעצרם או עיכובם הלילי של קטינים אלה, תושבי ישראל, מנוגד לחוק הישראלי. בחודש פברואר האחרון שלח בצלם מכתב למשטרת ישראל בנוגע למעצרי לילה של קטינים בסילוואן בהתאם למידע שהיה בידינו באותה העת.[7] בתשובת המשטרה לפניית עיתון הארץ בנושא, טענה המשטרה כי המעצרים נעשים על-פי חוק, והצהירה כי בכוונתה להמשיך במדיניותה "עד למיגור התופעה".[8] ואכן, לאורך התקופה שחלפה מאז הצטברו במשרדנו עדויות לכך שלא חל שינוי במצב, וכי כוחות הביטחון המשיכו לעבור על החוק במהלך מעצרי קטינים.

ב-22.9.10 נהרג תושב שכונת אל-בוסתאן בסילוואן, סאמר סרחאן, מירי של אחד מהמאבטחים הפרטיים של ההתנחלות היהודית בשכונה. סרחאן, בן 32, היה נשוי ואב לחמישה ילדים. המאבטח טען כי נרגם באבנים וחש סכנה לחייו, אך צילומים ממצלמות האבטחה של "מרכז מידע ואדי חילווה - סילוואן" מעוררים ספק לגבי גרסתו. המאבטח טען שהכביש נחסם אך בצילומים הוא נראה

שוטרי מג"ב צועדים במורד רחוב וואדי חילווה בסילוואן.

צילום: כרים ג'ובראן, בצלם, 21.10.10.

7. מכתב מעו"ד יעל שטיין מבצלם למפקד מחוז ירושלים ולמנהל מח"ש מיום 15.2.2010.

8. תגובת המשטרה לעיתון הארץ. ראו ניר חסון, "מג"ב לא מרחם על ילדי סילוואן: בני 12 נעצרים במיטותיהם בחשד ליידוי אבנים", *הארץ*, 9.3.10. http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1155055.html.

נוסע מהמקום מיד לאחר הירי, וכן נצפית מכונית נוספת הנוסעת בכביש.[9] מאז הריגתו של סרחאן התדרדר עוד המצב בשכונה, ויידוי האבנים בידי ילדים פלסטינים הפך לעניין יומיומי, המחמיר והולך עם התגברות העימותים עם המתנחלים והרשויות. המשטרה נוקטת יד קשה כלפי הקטינים, ועל פי נתוני בצלם, החל מה-22.9 ועד סוף חודש אוקטובר בלבד נעצרו או עוכבו לחקירה לפחות 32 קטינים, ובהם גם ילדים מתחת לגיל 12, גיל האחריות הפלילית.[10]

דו"ח זה עוסק במעצרים ועיכובים של קטינים בסילוואן במהלך השנה האחרונה (1.11.09 - 31.10.10) ובוחן כיצד הרשויות לאכיפת החוק ממלאות את חובותיהן לפי חוק הנוער. כל הקטינים מופיעים בדו"ח בשמות בדויים.

בצלם העביר את הדו"ח לרשויות טרם פרסומו לצורך קבלת תגובה. עד פרסום הדו"ח לא הועברה תגובה כזו לבצלם, למרות שתגובה חלקית הועברה לכלי התקשורת.

9. ראו בכתבתו של משה נוסבאום "מצלמות האבטחה סותרות עדות המאבטח שירה למוות בסילוואן", חדשות ערוץ 2, 26.9.10: http://www.mako.co.il/news-military/security/Article-01d5a446f6f4b21004.htm. מרכז המידע מנהל אתר אינטרנט פעיל ובו מידע רב אודות המתרחש בשכונה. ראו: www.silwanic.net.

10. בצלם מודה לארגון DCI-Palestine על סיועו באיסוף הנתונים בנוגע לעצורים בחודש אוקטובר 2010. אומדן קרוב לזה של בצלם פורסם גם אצל מרכז המידע - ואדי חילווה, http://silwanic.net/?p=7974.

זכויות קטינים בהליך הפלילי לפי המשפט הבינלאומי

המשפט ההומניטארי הבינלאומי מעניק הגנות מיוחדות לקטינים, המעוגנות באמנת ג'נבה הרביעית.[11]

מעמדם של ילדים כבעלי הגנות מיוחדות הוכר כזכות יסוד במשפט זכויות האדם, והמסמך המרכזי המעגן את זכויותיהם של ילדים הינו האמנה בדבר זכויות הילד, אשר התקבלה באו"ם בנובמבר 1989, נחתמה על ידי ישראל ביולי 1990 ואושררה על-ידה באוגוסט 1991.[12] האמנה כוללת הוראות מקיפות הנוגעות לכל תחומי החיים של קטינים, ההכרה בהבדל המהותי שבין קטין למבוגר, והצורך להגן על ילדים הנובע מכך, כולל הבטחת זכויותיהם של קטינים המואשמים בעבירות. האמנה קובעת כי קטין הינו **כל אדם שטרם מלאו לו 18 שנה**, בלתי אם נקבע גיל הבגרות קודם לכן על פי הדין החל על הילד.[13]

האמנה מתווה קווים מנחים לטיפול בילדים שעברו על החוק, אולם אינה מפרטת מהי בדיוק מערכת המשפט הנדרשת לשם כך.[14] בהקדמה לאמנה נזכרים כללי האו"ם הבסיסיים לניהול בתי המשפט לנוער (כללי בייג'ין) משנת 1985.[15] אף שכללים אלה אינם מחייבים הם אומצו לפחות חלקית על-ידי מדינות רבות, בהן: אוסטרליה, הולנד, אנגליה, נורווגיה, פינלנד ושוודיה, כקווים מנחים לניהול בתי משפט לנוער. בנוסף, בדצמבר 1990 אישרה העצרת הכללית של האו"ם כללים להגנה על קטינים שחירותם נשללה, הנסמכים על כללי בייג'ין, וקראה לכל המדינות לאמץ כללים אלה לתוך מערכות המשפט המקומיות לנוער.[16]

שתי מערכות כללים אלה קובעות כי יש לשים דגש על טובת הילד, תוך התחשבות בנסיבות העבירה ובנסיבות חייו של הקטין שביצע אותה, ושמירה על יחס מידתי בין חומרת העבירה לחומרת הענישה לאור הנסיבות.[17] על-פי הכללים יש להידרש לכליאה רק כמוצא אחרון ולמשך פרק הזמן המינימאלי הנדרש,[18] תוך הימנעות עד כמה שניתן ממעצר עד תום ההליכים, והבטחת כל זכויותיהם של הקטינים במקרה שהם נתונים במעצר כזה.[19] הכללים דורשים גיבוש מערכות

11. בסעיפים 14, 23, 24 ו-50. בסעיף 38 מודגש כי הגנות אלה מוקנות במידה שווה גם לילדי זרים. בסעיפים 89, 94 ו-132 מושם דגש על זכויותיהם של ילדים עצירים.

12. ראו גרסא מקוונת: http://www2.ohchr.org/english/law/crc.htm.

13. האמנה בדבר זכויות הילד, סעיף 1.

14. האמנה בדבר זכויות הילד, סעיף 37.

15. *United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice* ("The Beijing Rules"), Resolution 40/33, 29 November 1985
ראו גרסא מקוונת: http://www2.ohchr.org/english/law/pdf/beijingrules.pdf

16. *United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty*, Resolution 45/113, 14 December 1990.
ראו גרסא מקוונת: http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r113.htm.

17. כללי בייג'ין, 1.1, 5.1.

18. כללי האו"ם להגנה על קטינים שנשללה מהם חירותם, I, 1; I, 2.

19. כללי האו"ם להגנה על קטינים שנשללה מהם חירותם, III, 17, 18.

ייחודיות לקטינים בכל הנוגע לחקיקה, מתן הכשרה מיוחדת למעורבים בטיפול בקטינים והתאמת מתקני כליאה להחזקתם של קטינים.[20]

20. כללי בייג'ין, 6.1, 6.3, 12.1; כללי האו"ם להגנה על קטינים שנשללה מהם חירותם, I, 2; II, 12-16; IV; V.

זכויות קטינים בהליך הפלילי לפי החוק הישראלי

הכללים הנוגעים לזכויות קטינים בהליך הפלילי בישראל מעוגנים בתיקון 14 לחוק הנוער (שפיטה, ענישה ודרכי טיפול), תשל"א-1971 (להלן: חוק הנוער), שאושר בתאריך 30.7.2008 ונכנס לתוקף שנה לאחר מכן. התיקון נועד להטמיע את כללי המשפט הבינלאומי בנושא שפיטת נוער ואת המחויבויות הנגזרות מכללים אלה בחקיקה הישראלית. תיקון זה שם דגש על אפשרויות השיקום של בני הנוער ועל זכויותיהם כנאשמים, וכן על זכויותיהם של עדים קטינים. חוק הנוער העדכני שם דגש על חלופות מעצר, ורואה במעצר אמצעי אחרון שבו יש לעשות שימוש רק בהיעדר חלופות. החוק מעניק יחס מיוחד לקטינים מתחת לגיל 14, וקובע פרק זמן מרבי קצר במיוחד עד להבאתם בפני שופט - 12 שעות (לעומת 24 שעות לקטין מעל גיל 14 ולבוגר) - וכן אוסר להשאירם במעצר עד תום ההליכים. כמו כן, החוק דורש התייעצות עם קצין מבחן לפני העמדה לדין של ילד מתחת לגיל 13. החוק מפרט את העקרונות המרכזיים הבאים:

- מעצר כאמצעי אחרון ולפרק הזמן הקצר ביותר הנדרש.
- חקירת קטין רק על-ידי חוקר שהוכשר כחוקר נוער.
- נוכחות הורה בחקירה: יש לאפשר תמיד נוכחות של הורה, מבלי שזה יתערב במהלך החקירה. זאת למעט מקרים חריגים שבהם מותר, לאחר שניתן אישור בכתב של קצין מוסמך, להתחיל את החקירה ללא נוכחות ההורה, ומקרים שבהם טובת הילד דורשת כי ההורה לא יהיה נוכח בחקירה. לקטין שמורה הזכות להתייעץ עם ההורה לפני תחילת החקירה למעט במקרים חריגים.[21] עם זאת, פקודות המשטרה לחקירת קטינים טרם עודכנו לפי חוק הנוער, למרות שזה כבר נכנס לתוקף מלא, ולכן מופיע בהן כי נדרשת נוכחות הורה בחקירה רק עבור קטינים מתחת לגיל 14.[22] בכך, עוברת המשטרה על החוק.
- חקירת קטינים בלילה:
  - עד קטין: החקירה אסורה, אלא אם כן הגיע מיזמתו או שהחקירה מתרחשת סמוך למועד האירוע. בכל מקרה, אין לחקור עד קטין לאחר חצות, גם אם הסכים לכך.
  - קטין חשוד: רק סמוך למועד עיכובו, אם מדובר בעבירה שעונשה מעל שלוש שנות מאסר, או שהקטין והורהו נתנו את הסכמתם, ורק אם הדבר נחוץ לחקירה.

ניתן לחקור בלילה קטין שחשוד בעבירה שעונשה מעל שלוש שנות מאסר, כמו עבירת יידוי אבנים שהעונש המקסימאלי הקבוע לה בחוק הינו שלוש עד 20 שנות מאסר בהתאם לנסיבות המקרה.[23] אולם, הדבר מותנה בכך שהקצין המוסמך משוכנע כי מניעת החקירה בלילה תוביל לפגיעה בקטין, בחקירה, בגילוי ראיות, בסיכול של עבירות נוספות או במניעת שחרורם של הקטין

21. חשוב לציין כי הזכות לנוכחותו של הורה בכל אחד משלבי המעצר, החקירה והמשפט מעוגנת בכללי בייג'ין סעיף 7.1.
22. משטרת ישראל, פקודות המטה הארצי: *חקירות, עבודת המשטרה עם קטינים*, 29.11.04.
23. חוק העונשין, תשל"ז-1977, סעיפים 332-335.

או חשודים אחרים.[24]

- תסקיר: ניתן לבצע תסקיר מעצר מיזמתו של קצין מבחן. חובה לבצע תסקיר לפני גזר דין הגוזר מאסר בפועל. התסקיר נערך על-ידי עובד סוציאלי מוסמך ובוחן את סביבתו של הנער, את הסיכויים לשיקומו, ואת ההשפעה הצפויה של המעצר על מצבו.

- פגישה עם גורמי רווחה: קטין עצור ייפגש עם עובד סוציאלי תוך 24 שעות מהמעצר, ואם נעצר בסוף השבוע או בחג, מיד עם צאת השבת/חג.

- פיקוח ושיקום: החוק דורש הבניית מערכת של מעונות וקציני מבחן.

- עיכובם לחקירה של קטינים אמור להיעשות לפי הכללים הקבועים בחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים), תשנ"ו-1996 (להלן: חוק המעצרים). ההבדל בין עיכוב למעצר נוגע בעיקר להגבלת משך זמן העיכוב ולעילות הנדרשות לצורך ביצועם. בחוק המעצרים מפורטות אפשרויות העיכוב לחקירה של חשודים בביצוע עבירה ושל מי שיש יסוד סביר להניח לגביו שעיכובו ימנע ביצוע עבירה, או שיש לו מידע לגבי ביצוע העבירה. לשוטר הסמכות לעכב את האדם מיידית או לזמנו לתחנת המשטרה.[25] הקטינים והוריהם שרואיינו לצורך דו"ח זה לא הבחינו על-פי רוב בין מעצר לעיכוב, ולכן נתייחס לאמצעים אלה יחד לאורך הדו"ח.

קטינים פלסטינים מיידים אבנים במהלך עימותים עם כוחות הבטחון הישראליים בשכונת סילוואן שבמזרח ירושלים, 10.12.10.

צילום: עמאר עוואד, סוכנות רויטרס.

24. חוק הנוער, פי, פח(ג).

25. חוק המעצרים, סעיפים 66-68.

נתונים

על פי נתוני המשטרה, בין התאריכים 1.11.09 - 26.10.10 נפתחו במחוז ירושלים 1267 תיקים פליליים לקטינים פלסטינים תושבי מזרח ירושלים אשר הואשמו ביידוי אבנים, מתוכם 143 בין התאריכים 22.9.10 - 26.10.10.[26] נתון זה כולל את כל השכונות במזרח ירושלים, ולא רק את סילוואן. בצלם ביקש גם נתונים אודות מספר הקטינים שעוכבו לחקירה מבלי שנפתח להם תיק פלילי, אולם המשטרה טענה שאין באפשרותה לספק נתון זה.

לבצלם ידוע על לפחות 81 קטינים מסילוואן שנעצרו או עוכבו לחקירה בשנה האחרונה בחשד ליידוי אבנים. בצלם קיים במהלך השנה מעל שלושים ראיונות עם קטינים, הוריהם ועדים נוספים הנוגעות למתיחות בשכונת סילוואן, רובן המכריע בנוגע למעצרי קטינים. על-פי נתוני בצלם, במהלך חודש אוקטובר 2010 בלבד נעצרו או עוכבו לחקירה בסילוואן לפחות 32 קטינים. חלק מן הקטינים שתיעדנו את מעצרם לאורך השנה נעצרו מספר פעמים. רובם המכריע של הקטינים נחשדו ביידוי אבנים ורק בודדים נעצרו בעילות אחרות.

האמצעים הננקטים נגד מיידי אבנים

מתחקיר בצלם עולה כי רוב הקטינים שנגדם נפתחים הליכים פליליים בגין יידוי אבנים הושמו במעצר בית, לתקופות שבין מספר ימים למספר חודשים. לאחר שנגזר דינם, הושת עליהם עונש של עבודות לתועלת הציבור ו/או קנס.

רוב הקטינים שנעצרו במהלך חודש אוקטובר סיפרו כי הוריהם התחייבו לערבות בלתי-משולמת של 5,000 ₪. משמעות הערבות הבלתי-משולמת הינה שאם יורשעו הנערים בהליכים המשפטיים נגדם, או שייתפסו שוב בביצוע אותה העבירה, יידרשו הוריהם לשלם את הכסף.

השימוש הנרחב בקנס גבוה במיוחד מתאים לאסטרטגיה חדשה של המשטרה שפורסמה בעיתון מעריב בתאריך 2.11.10, לפיה יוטלו קנסות גבוהים במיוחד על הורי מיידי אבנים במזרח ירושלים, בניסיון למגר את התופעה.[27] הרעיון אינו חדש, ויש לציין כי במהלך האינתיפאדה הראשונה, נהג צה"ל להטיל קנסות גבוהים על הורי קטינים **מתחת לגיל האחריות הפלילית** שנתפסו מיידים אבנים על מנת לנסות ולהרתיע את הקטינים והוריהם מהשתתפות באירועים אלה.[28]

26. מכתב לבצלם מאבישג זקן ויסנברג, ב/ הממונה על חופש המידע ביחידה לתלונות הציבור במשטרה, מתאריך 15.11.10.

27. יוסי אלי, "שיטה חדשה להילחם במיידי האבנים: קנסות", *מעריב*, 2.11.10. http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/173/525.html

28. הנוהל זכה לאישורו של בג"ץ, בג"צ 591/88, *טאהה, קטין ואחרים נ' שר הבטחון ואח'*.

הפרות של חוק הנוער במעצרי קטינים בסילוואן

שעת המעצר והמקום שבו בוצע

בכל המקרים אחריהם עקב בצלם שבהם קטינים נעצרו או עוכבו לחקירה במהלך החודשים נובמבר 2009 עד ינואר 2010 (כולל) נעשה הדבר בשעות הלילה, למעט שלושה קטינים שזומנו לחקירה בלילה והתייצבו בבוקר המחרת, ואחד שנעצר במהלך אירוע יידוי אבנים. בסך הכל, ידוע לבצלם על 16 קטינים לפחות שנעצרו בשעות הלילה בתקופה המדוברת בדו"ח. בשלושה מקרים לפחות ביקשו ההורים להביא את הנער לחקירה בבוקר, ונענו בשלילה. חלק מן הקטינים נחקרו עוד במהלך הלילה וחלקם נחקרו רק למחרת בבוקר.

מעצר לילי, שבו מגיעים אנשי משטרה או מג"ב, וכן אנשי שב"כ, לביתם של הקטינים, הינו חוויה טראומטית עבורם. נביל, בן 12.5, מתאר כיצד העיר אותו אביו משנתו כשהגיעו כוחות המשטרה לעצור אותו:

> בסביבות השעה 05:30, בזמן שישנתי בבית שלי, אבא בא והעיר אותי. הוא אמר לי שהצבא נמצא בפתח של הבית. הוא ביקש ממני לא לפחד. הרמתי את הראש ואז ראיתי שלושה אנשים בלבוש אזרחי עומדים ליד אבא. כשקמתי ראיתי ארבעה שוטרי מג"ב בכניסה לבית ליד המטבח.
>
> אמא נתנה לי חולצה ולבשתי אותה מתחת לטרנינג והיא נתנה לי נעליים. הלכתי עם "קפטן איציק" שאמר שהוא הקפטן האחראי על האזור. איציק אמר לי: בוא איתנו. הוא היה מאחוריי ואיש משמר הגבול הלך לפניי. אחד החיילים תפס אותי בזרוע שלי והכניס אותי לג'יפ לבן.[29]

גם במקרים שבהם הקטינים מזומנים לחקירה בלילה ומתייצבים בבוקר המחרת מטילה עליהם ההפרעה הלילית אימה. כך מתאר יאזן, בן 14, את זימונו לחקירה באמצע הלילה:

> ב-27.1.2010, בשעה שלוש לפנות בוקר, הגיעו שני אנשי שב"כ מלווים בשוטרי מג"ב לבית שלנו בשכונת אל-ימן בסילוואן. הם דפקו חזק על דלת הבית שלנו ואני התעוררתי. זה היה מפחיד. הם שאלו על אחי הקטן, עימאד, בן 10, ורשמו לו זימון לחקירה. אחרי זה, הם אמרו לאבא שלי שהם טעו ושהם בעצם רוצים אותי. הם קרעו את הזימון הראשון, שרשמו לעימאד, ורשמו זימון חדש עם השם שלי. היה כתוב בזימון שאני צריך להגיע בבוקר למגרש הרוסים לחקירה. [30]

חוק הנוער אוסר על **חקירתו** של קטין בשעות הלילה, למעט מספר חריגים: במקרה שמדובר

29. הראיון נערך על-ידי עאמר ערורי בתאריך 18.10.10.

30. הראיון נערך על-ידי עאמר ערורי בתאריך 17.2.10.

בחקירה בסמוך למועד עיכובו של הקטין, במקרה שמדובר בעבירה חמורה,[31] או במקרה שהקטין והורהו הסכימו לכך. החוק אינו נדרש לשאלת שעת עיכובו של קטין, אולם מרוח החוק עולה כי גם **עיכוב** של קטין בלילה צריך להיעשות בהתאם לאמות מידה אלה.

במקרים החריגים שבהם מתיר החוק חקירה לילית, ניתן לאשר זאת רק אם הקצין המוסמך משוכנע כי מניעת החקירה בלילה תוביל לפגיעה בקטין, בחקירה, בגילוי ראיות או בסיכול של עבירות נוספות או במניעת שחרורם של הקטין או חשודים אחרים.[32] פורמאלית, ניתן לפרש את החוק כך שיתיר במקרים מסוימים חקירה לילית של קטינים החשודים ביידוי אבנים. אולם, במקרים שבדק בצלם, ואשר בהם התקיימה החקירה מספר ימים לאחר האירוע, לא היו נפגעים והקטינים דיווחו כי נחקרו על אירועי העבר. לפיכך, פרשנות כזו של החוק לגבי מקרים אלה אינה לגיטימית והיא מנוגדת לרוח החוק ולעקרונותיו הכלליים.

באשר לחומרת העבירה, העשויה להצדיק חקירה לילית, עבירת יידוי אבנים מוגדרת אמנם כעבירה חמורה ולכן עונש המאסר עליה הינו ממושך יחסית. אולם, גם כאן יש מקום להפעלת שיקול דעת בכל הנוגע לצורך בעיכוב לחקירה בשעות הלילה ויש להביא בחשבון את גילם של המעוכבים, את רמת הענישה הנהוגה, הפחותה בהרבה מהעונש המקסימאלי הקבוע בחוק, ואת העובדה שמדובר בעבירה שבוצעה זמן מה לפני המעצר ולפיכך לא סביר שייגרם נזק ממשי אם החקירה תידחה בכמה שעות נוספות.

חוק הנוער מביא בחשבון את גילם של קטינים המבצעים עבירות, ומעצר קטינים באישון לילה במיטתם אינו עולה בקנה אחד עם רוח החוק. נראה כי שיקול הדעת שהופעל במקרים שנבחנו היה מוטעה, נוכח גיל החשודים, טיב העבירה שבה נחשדו ונסיבותיה. כמו כן, בבואה לחקור קטינים בלילה, זלזלה המשטרה בנהלים הקבועים בחוק לחקירה בלילה במקרים חריגים. לדוגמה, בטופס בדבר חקירת קטין חשוד בשעות הלילה מתאריך 10.1.10, שעליו חתום ראש מחלקת חקירות במפלג לתפקידים מיוחדים של היחידה המרכזית במשטרת ירושלים, קצין בדרגת רב-פקד, נרשמו שישה שמות של קטינים, על אף שהטופס מובנה כטופס אישי, ומספרי תעודות הזהות הנדרשים לא צוינו על גבי הטופס. כל השישה נעצרו באותו לילה בחשד להשתתפות ביידוי אבנים חמישה ימים קודם לכן, ב-5.1.10. האישור לחקירה באישון לילה נומק בכך שדחיית החקירה עלולה להביא ל"סיכול או שיבוש של החקירה או של חקירתם או מעצרם של חשודים נוספים בקשר לאירוע שלגביו נחקר הקטין".[33] החתימה על טופס קבוצתי, ללא ציון מלא של פרטי הנחקרים ובהתבסס על עילה כללית ומעורפלת להצדקתה, מפגינה זלזול באיסור על חקירת קטינים בלילה ויד קלה באישור חריגות מהאיסור, שאותן יש להתיר במקרים יוצאי דופן בלבד.

במהלך חודש אוקטובר 2010 ניכר שינוי מסוים בדפוסי הפעולה של המשטרה, ולצד מעצרי הלילה מתגבר השימוש בכוחות מיוחדים - מסתערבים ואנשי יס"מ - מתוך ניסיון לעצור קטינים בסמוך

31. בסעיף 9פ(2) לחוק הנוער נכלל החריג לחקירת קטינים בלילה אם הקטין חשוד בעבירה מסוג פשע, כלומר עבירה שהעונש הקבוע עליה בחוק הינו שלוש שנות מאסר לפחות.

32. חוק הנוער, 9י, 9ח(ג).

33. מתוך חומרי החקירה בתיק מח"ש מספר 156/2010 שהועברו לידי בצלם.

למועד יידוי האבנים. למעלה ממחצית הקטינים שרואיינו על-ידי בצלם על מעצרם או עיכובם בחודש אוקטובר מסרו כי נעצרו בידי כוחות מיוחדים של המשטרה.

איזוק

סעיף 10ב לחוק הנוער מגביל מאד את הנסיבות שבהן מותר איזוקו של קטין:

10ב. בסעיף 9א לחוק המעצרים, לעניין קטין, האמור בו יסומן "(א)" ואחריו יבוא:

"(ב) בלי לגרוע מהוראות סעיף קטן (א), לא יוחלט על כבילת קטין עצור אם ניתן להשיג את מטרת הכבילה בדרך שפגיעתה בקטין פחותה, וכבילתו תהיה לפרק הזמן הקצר ביותר הנדרש לשם השגת המטרה כאמור; בקבלת החלטה על כבילתו של קטין יובאו בחשבון גילו והשפעת הכבילה על שלומו הגופני והנפשי.

(ג) בטרם ייכבל קטין לפי הוראות סעיף קטן (א), יודיע לו השוטר כי הוא עומד לכבול אותו, אלא אם כן סבר כי מתן הודעה כאמור תסכל את מטרת הכבילה."

למרות הוראה ברורה זו, 14 מ- 22 הנערים שרואיינו על-ידי בצלם דיווחו כי נאזקו. 11 מהם דיווחו כי נאזקו כבר בעת מעצרם; אחד נאזק בעת שהוחזק לבדו בהמתנה לחקירה במגרש הרוסים - מקום שבו ודאי לא היה כל צורך באיזוק שכן הקטין היה מבודד מאנשים אחרים; ושניים נאזקו לאחר חקירתם כאשר הפכו ממעוכבים לעצורים. השימוש הנרחב באיזוק, שאמור לשמש כמוצא אחרון, לצורך הבאתם של קטינים לחקירה, מנוגד להוראות חוק הנוער.

איזוק יכול להיות גם כלי לגרימת סבל פיזי. כך מתאר יאזן, בן 14, כיצד השפיע עליו האיזוק:

בשלב מסוים, החוקר שם לב שהאזיקים מסביב לידיים שלי לא היו מהודקים והוא הידק אותם בכוח. במהלך החקירה החוקר לא הירשה לי ללכת להשתין או לשתות. בסוף כבר לא יכולתי לסבול יותר את המכות ואת הלחץ והודיתי בזריקת אבנים לעבר בית יהונתן.[34]

34. הראיון נערך על-ידי עאמר ערורי ב- 17.2.10.

עיכוב ומעצר של קטינים מתחת לגיל האחריות הפלילית

על-פי החוק הישראלי, הטיפול בקטינים מתחת לגיל 12 המבצעים עבירות מופקד בידי שירותי הרווחה, והחוק אינו מתיר לעוצרם. אולם, מאז תחילת שנת 2010 תיעד בצלם את עיכובם לחקירה של ארבעה קטינים מתחת לגיל האחריות הפלילית. במקרה של אשרף, הוא נעצר ב-10.1.10, יום לאחר יום הולדתו ה-12, ונחקר על אירוע שהתרחש חמישה ימים קודם לכן, כלומר, אירוע שנחשד כי ביצע בעת שהיה מתחת לגיל האחריות הפלילית. אשרף התלונן למח"ש על אלימות בחקירתו, שבה לא נכח מבוגר מטעמו, אולם החקירה בעניין נסגרה. איאד, בן פחות מ-6, זומן לחקירה בלילה והגיע בבוקר יחד עם אביו. הוא זומן יחד עם קטין נוסף בעל שם משפחה זהה, וסביר להניח שמדובר בטעות בזיהוי. כוחות המשטרה צריכים היו להבין מיידית שזימונו לחקירה של קטין בגיל כזה אינה סבירה כלל וכלל. במקרה של רביע, בן 10, נעשה ניסיון לחוקרו עוד בטרם הגיע אביו לתחנת המשטרה, אולם הוא סירב. החקירה החלה רק כחמש שעות לאחר שעוכב בידי מסתערבים של המשטרה, וכשעה וחצי לאחר שאביו הגיע לתחנת המשטרה במגרש הרוסים.[35] חשוב לציין כי עיכוב ללא מעצר, עד לתחילת החקירה, מוגבל לפרק זמן של שלוש שעות.[36] ההמתנה עד שיגיע אבי הקטין מוצדקת, ויתכן שאף ההמתנה הנוספת, שכן רק אז הגיע עורך דינו של הקטין, אולם אין כל הצדקה להחזקתו של הקטין, מתחת לגיל האחריות הפלילית, לבד, ללא נוכחות אביו. נביל, בן 8, נלקח לחקירה בסביבות השעה 05:00 בבוקר והוחזק בתחנת המשטרה במשך שלוש שעות, פרק הזמן המרבי המותר בחוק, בטרם נלקח לחקירה. החקירה ארכה כשעה נוספת ונביל שוחרר לביתו בסביבות השעה 09:00.[37]

נוכחות הורים בחקירה

החוק הישראלי מעניק לקטין את הזכות לנוכחותו של הורה בחקירתו, למעט במקרים חריגים.[38] מראיונות שערך בצלם עם קטינים שמעל גיל האחריות הפלילית מסילוואן עולה כי הם נלקחו לבדם, ובמקביל, זומנו הוריהם לתחנת המשטרה. במקרה של קטינים מתחת לגיל האחריות הפלילית, כאשר נלקחו מן הבית, ניתנה להורים האפשרות להתלוות אליהם כבר משלב היציאה מהבית.

במרבית מהמקרים התאפשרה נוכחות ההורים בחקירה, תוך איסור על התערבות במהלכה. אולם, הורים שביקשו לדבר עם ילדיהם לפני תחילת החקירה לא הורשו לעשות זאת. חלק מן ההורים מסרו לבצלם כי הוזהרו שלא להחליף אף מילה עם ילדם, ושני הורים אף מסרו כי נדרשו לחתום על מסמך שבו התחייבו שלא לדבר עם ילדם. לעתים הורו החוקרים להורה לשבת מאחורי הילד, באופן שמנע יצירת קשר עין עם הקטין. החוק קובע אמנם כי ההורים אינם רשאים להתערב

35. הראיון נערך על-ידי עאמר ערורי ב-21.10.10.
36. חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה - מעצרים), תשנ"ו-1996, סעיף 73ב.
37. הראיונות נערכו על-ידי עאמר ערורי ב- 25.10.10.
38. חוק הנוער, סעיפים 9ח, 10ח ו- 19.

במהלך החקירה, ואף מתיר לחוקר להוציא את ההורה מהחדר אם יתערב במידה שמפריעה לניהול החקירה, החלטה שיש לנמקה בכתב.[39] עם זאת, החוק מחייב לאפשר לקטין להיוועץ בהוריו לפני תחילת החקירה ובמקרים מסוימים גם במהלכה.[40] לפיכך, ההנחיה האוסרת על הורה לדבר עם ילדו גם לפני תחילת החקירה אינה עולה בקנה אחד עם רוח חוק הנוער, הרואה בזכותו של הקטין הנתון לחקירת משטרה להתייעץ עם הורהו עקרון חשוב.

במספר מקרים נמצא שהחקירה כולה או חלקה התנהלו בלא נוכחות ההורים, בדרך כלל בטענה שהקטינים חששו לשלומם בשל תגובת הוריהם למעצר. לפחות בחמישה מהמקרים שתיעד בצלם הותרה נוכחות ההורים רק בחלקה האחרון של החקירה, שהתנהלה ברובה בהיעדרם.

זוהיר, בן 13.5, נעצר ב-10.1.10. בני המשפחה הודיעו למשטרה כי אביו של זוהייר מתקשה להגיע למקום וכי בן משפחה אחר יגיע במקומו, אך 35 דקות לאחר מכן, החלה החקירה, מבלי להמתין לנציג המשפחה. סעיף 9ח (ג) 1 לחוק הנוער מתיר **להתחיל** בחקירתו של קטין ללא נוכחות הורהו "אם ההורה או הקרוב האחר לא הגיע לחקירה בתוך זמן סביר בנסיבות העניין מהמועד שבו הוזמן". פרק הזמן המצומצם שהוקצב במקרה זה אינו עולה בקנה אחד עם הוראות החוק. מעבר לכך, זוהיר נחקר על עבירה שהתרחשה חמישה ימים קודם לכן - ולפיכך לא הייתה מן הסתם דחיפות מיוחדת בחקירה שתצדיק פגיעה בזכותו לנוכחות מבוגר מטעמו, נוכחות שאותה ביקש מפורשות לדברי המשטרה.[41]

ודיע, בן 12.5, נחקר במשטרה בתאריך 10.1.10, ללא נוכחות הורה, לאחר שניתן לכך אישור חתום בכתב[42] שבו נקבע כי יש חשש לפגיעה בשלומו של הקטין אם ההורה יהיה נוכח בחקירה. בטופס לא צויין התאריך, ועורך דינו של ודיע טוען כי הנער והוריו לא היו מודעים כראוי לזכויותיהם.[43] ודיע הודה ביידוי אבן אחת בתאריך 5.1.10, בנסיבות שונות מנסיבות האירוע שלגביו הופלל ושבגינו זומן לחקירה מלכתחילה, והוריו נדרשו לשלם ערבות בסך 4,000 ₪.

במקרה של חקירתו של ויסאם, בן 13.5, שנעצר ב-18.10.10, הבחין האב, שנכח בחקירה, כי עינו של בנו נפוחה. כשניסה האב בתחילת החקירה לשאול את בנו האם הוכה, הוא הורחק מיד מן החקירה.[44] נוכחות ההורה בחקירתו של קטין נועדה לסייע בהגנה על זכויותיו, וניסיון לברר, עוד בטרם הוחל בחקירה עצמה, האם הופעלה כלפיו אלימות, תורמת בבירור לשמירה על זכויותיו. הוצאת האב מן החקירה כיוון שדאג לשלום בנו פוגעת פגיעה כפולה בזכויותיו של הקטין, שאביו חשד שנפל קורבן לאלימות.

היבט חמור נוסף נחשף בחקירתו של נביל, בן 12.5, שנעצר ב-17.10.10, ונגע לאפליה בין הוריו על

---

39. חוק הנוער 9ח (ז).
40. סעיף 9ח.
41. מזכר - דוח תחקור זוהיר, משטרת ישראל, 10.1.10.
42. הטופס חתום על ידי ראש מחלקת חקירות במפלג לתפקידים מיוחדים של היחידה המרכזית במשטרת ירושלים, קצין בדרגת רב-פקד.
43. מכתב מעו"ד שלמה לקר לגב' דלית בן יעקב, מזכיר מח"ש, מתאריך 2.2.10.
44. הראיונות נערכו על-ידי עאמר ערורי בתאריך 26.10.10.

רקע מעמדם בישראל. אמו של נביל הינה תושבת מזרח ירושלים, ואילו אביו הינו תושב השטחים. לכל אורך מעצרו של נביל, נאמר למשפחה כי רק אמו תוכל לקחת חלק במגעים עם המשטרה ולהיות נוכחת במהלך החקירה, כיוון שהאב אינו תושב ירושלים. חשוב להדגיש כי החוק מקנה **לקטין** את הזכות לנוכחות הורה או קרוב אחר מטעמו בחקירתו, ואין בו כל אזכור להגבלה על מעמדו האזרחי של אותו קרוב.

נקיטת אמצעים נגד ההורים

נביל, בן 12.5, נעצר לפנות בוקר ב-17.10.10, ושוחרר עוד באותו היום למעצר בית בן שבועיים. אמו דיווחה לנו כי ביום חמישי, 21.10.10, היא זומנה למשרדי משרד העבודה והרווחה במרכז העיר, על-מנת לבדוק האם היא מזניחה את בנה, בשל נוכחותו ברחוב, השתתפותו ביידוי אבנים ופציעתו במהלך פעילות זו. הדאגה שהפגינו לכאורה הרשויות לשלום הקטין מתמיהה נוכח העבודה שאותן רשויות עצמן מפרות באורח סדרתי ומפורש את תיקון 14 לחוק הנוער במעצרי הקטינים מסילוואן ובכך פוגעות ברווחתם של קטינים אלה. האבסורד שבנקיטת הליכים אלה נגד הורי הקטין מתעצם לנוכח ההזנחה המתמשכת של מזרח ירושלים בכלל וסילוואן בפרט בכל הנוגע לשירותי הרווחה.[45] הקטינים שרואיינו על-ידי בצלם תיארו את תחושת הקיפוח הקשה שלהם בשל היעדר מקומות ראויים למשחק בשכונה. כך סיפר למשל ח'אלד, בן 14:

> הבעיה היא שאין לנו איפה לשחק. אני חוזר מבית הספר, אוכל ארוחה ומכין שעורים ואחר כך אני הולך לשחק מול הבית שלנו עם הילדים של השכונה, אבל המתנחלים לא אוהבים את זה, ובעיקר השומרים שנמצאים במקום... הם לא רוצים לראות אותנו משחקים שם... אתה מוצא הרבה ילדים שמפחדים לשחק באזור, בעיקר כי בני המשפחות תמיד מזהירים את הילדים להתרחק מהמתנחלים ומהבתים שלהם.

לבצלם לא ידוע על מקרים נוספים שבהם זומנו הוריהם של קטינים מסילוואן לשיחות דומות.

אלימות

כמה מהקטינים שעוכבו או נעצרו בלילה דיווחו כי הופעלה נגדם אלימות, בעיקר במהלך המעצר/עיכוב ובדרך לתחנת המשטרה במגרש הרוסים. כפי שציינו, בשלב זה הקטינים בדרך כלל אינם מלווים על-ידי מבוגר ממשפחתם, ולכן לא התאפשר לנו על-פי רוב לקבל עדות תומכת בעניין. כל הקטינים שנעצרו על ידי כוחות מיוחדים דיווחו על אלימות קשה במהלך המעצר ובדרך למגרש הרוסים. כך סיפר נאסר, בן 13, שנעצר בסמוך למסגד ביר איוב בסילוואן ב-11.10.10:

45. ראו *זכויות אדם בירושלים המזרחית: עובדות ונתונים*, האגודה לזכויות האזרח, מאי 2010, עמ' 16: http://www.acri.org.il/pdf/eastjer2010.pdf.

> היה שם איש רעול פנים שלבש בגדים שחורים. הוא תפס אותי בצוואר שלי והיכה אותי בחזה. האיש השכיב אותי על הארץ ונתן לי מכה בפנים. ירד לי דם מהשפה.
>
> אחר כך המסתערב שם אותי בתוך טויוטה לבנה. היה שם ילד אחר שקוראים לו חסן. המסתערבים זרקו אותי עליו ושנינו היינו על הרצפה של הרכב. יחד איתנו מאחורה ישבו שני אנשים רעולי פנים. מקדימה ישבו שני שוטרים. שני האנשים רעולי הפנים נתנו לנו מכות בתוך המכונית ושנינו התחלנו לבכות. מרוב פחד אני הרטבתי במכנסיים.[46]

כיוון שמדובר בדיווחיהם של קטינים שאין להם לעיתים תימוכין נוספים, אנו מתייחסים אליהם בזהירות. עם זאת, חלק מההורים דיווחו כי ראו על גוף ילדיהם סימני חבלה וחלק מהילדים אף נבדקו על-ידי רופא. המקרה של אביו של ויסאם, שהורחק מהחקירה כשניסה לברר מדוע עינו של בנו נפוחה, ממחיש את התייחסותו המזלזלת של החוקר לאפשרות שהקטין אכן סבל מאלימות מידי הכוחות שעצרו אותו.

בצלם פנה למחלקה לחקירת שוטרים בדרישה לפתיחה בחקירה בנוגע לאלימות שהופעלה לכאורה כלפי חמישה קטינים, ששניים מהם נעצרו בחודש נובמבר 2009, שניים בחודש ינואר 2010 ואחד בחודש אוקטובר 2010. כמו כן, ידוע לנו על מקרה נוסף שבו קיים חשד כי הופעלה אלימות נגד קטין שנעצר בינואר 2010 והגיש על כך תלונה במח"ש. בשלושה מהמקרים נפתחה חקירת מח"ש אולם זו נסגרה ללא נקיטת צעדים נגד מי מהמעורבים. במקרה אחד לא נפתחה חקירה, ובמקרה נוסף לא הגישו ההורים תלונה. המקרה מאוקטובר 2010 טרם נחקר. חשוב לציין כי ב-14 מקרים מחודש אוקטובר, למרות המלצת בצלם, המשפחות סירבו להגיש תלונה בשל חוסר אמונן במערכת.

אחד מן המקרים שנחקר על-ידי מח"ש הוא המקרה של ודיע, בן 12.5, שנעצר בליל ה-10.1.10.[47] ודיע דיווח לבצלם ולחוקר מח"ש כי הוכה בעורפו, הוטח בחוזקה בקיר עד שדימם מאפו, וכן כי נחשף לעשן סיגריות רב בחלל סגור. ודיע זיהה את השוטר שתקף אותו בצילומי מצלמת אבטחה שהותקנה בביתו ותיעדה את מעצרו, וכן תיאר בפירוט את מעשיהם של שוטרים נוספים שהיו עמו בעת המעצר ושאחד מהם לפחות נכח לדבריו במהלך חלק מן האלימות.

ודיע הגיש תלונה למח"ש יחד עם אביו עוד באותו היום. למחרת, ניגש ודיע לחדר המיון בבית החולים שערי צדק מכיוון שסבל מכאבים בעיניו, להנחתו עקב עשן הסיגריות שאליו נחשף, ושוחרר עם טיפול תרופתי. כשהגיע לבית החולים לביקורת נוספת של רופא עיניים ב-14.1.10 נקבע כי יש זיהום בעיניו.

במסגרת חקירת המח"ש שנפתחה בעניינו של ודיע לא נחקרו כלל השוטרים הנוספים שעשויים היו להיות עדים לאירועים. עדותו של השוטר שאותו זיהה ודיע כמי שהכה אותו נגבתה רק כארבעה חודשים לאחר האירוע, ובה הכחיש השוטר את החשדות מכל וכל.[48] גרסתו התקבלה ככל-הנראה על דעתו של חוקר מח"ש. קודם לכן, שלושה חודשים לאחר האירוע, נחקר החוקר המשטרתי

---

46. הראיון נערך על-ידי עאמר ערורי בתאריך 12.10.10.
47. תיאור המקרה מבוסס על תחקיר בצלם ועל חומרים מחקירת המח"ש בתיק מספר 156/2010 שהועברו לידי בצלם.
48. טופס גביית הודאה של מח"ש מהשוטר שנחשד באלימות בתאריך 4.5.10.

שחקר את ודיע לאחר מעצרו. לדברי ודיע הוא סיפר בחקירתו על האלימות שהופעלה נגדו. השאלות שנשאל החוקר בחקירת המח"ש התמקדו בניסיון להבין מדוע לא נרשמה תלונתו של ודיע על אלימות בטופס ההודאה ומדוע היו בעיות טכניות בשמיעת הקלטת הודאתו של ודיע.[49] השוטר שלפי עדותו של ודיע נכח במהלך חלק מן האירועים, כלל לא נחקר.

כחצי שנה לאחר האירוע, בתאריך 15.7.10, נמסר לבצלם כי התיק נסגר מחוסר ראיות, שכן "לשם העמדת אדם לדין פלילי והרשעתו בהליך שכזה, נדרשת רמת וודאות גבוהה... סיכויי ההרשעה בתיק אינם סבירים".[50] ההסתפקות בעדותו של החשוד וההתעלמות מעדים פוטנציאליים שעליהם הצביע הקטין בפירוט רב, מעידה כי לא נעשה ניסיון אמיתי ויעיל להגיע לחקר האמת. האגודה לזכויות האזרח הגישה לאחרונה ערר על סגירת התיק.

שיטת ההפללות - עילות מעצר

אחת השיטות שבהן נוקטת המשטרה לזיהוי קטינים החשודים ביידוי אבנים הינה שיטת ההפללות. בתחילה, נעצרים נער אחד או מספר נערים. אלה נדרשים למסור בחקירתם שמות של נערים נוספים שאותם הם ראו מיידים אבנים, ואז נעצרים גם אלה. גם המופללים נדרשים בחקירתם למסור שמות נוספים, וכך נוצרת למעשה שרשרת הפללות. שרשרת זו מבוססת כולה על עדויותיהם של קטינים שנמסרו תחת לחץ כבד בעת שנחקרו בידי גורמים הנתפסים בעיניהם כעוינים, לעתים קרובות לאחר שהוצאו מביתם באורח מעורר אימה באישון לילה, בחלק מהמקרים ללא נוכחות הורית, ותוך איום במעצר ובשיבוש מתמשך של חייהם. אם אכן הופעלה נגד חלק מהקטינים גם אלימות בדרכם לחקירה, הדבר מגביר ללא ספק את הסבירות לכך שמסרו שמות של קטינים נוספים בלחץ החקירה, אשר יתכן כי חלקם כלל אינם קשורים ליידוי אבנים. ההסתמכות על עדויות שהושגו בתנאים כאלה לצורך ביצוע מעצרים נוספים מרחיבה את מעגל העוול של חקירת קטינים בדרכים שאינן עולות בקנה אחד עם החוק.

דוגמה לשיטת ההפללות ניתן לראות במעצרים שבוצעו בתחילת חודש ינואר 2010. בעקבות אירוע שבו יודו אבנים על ג'יפ של מג"ב, בבוקר ה-5.1.10, כוח משטרה שהגיע למקום עצר "על חם" את הנער ח'ליל, בן 15 וחודשיים. בחקירתו, הודה ח'ליל ביידוי אבנים על ג'יפ המג"ב, כמו גם ביידוי אבנים על ג'יפ של חברת האבטחה הפרטית של עמותת אלע"ד כשבוע לפני האירוע שבו נתפס. כמו כן, ככל הנראה מסר ח'ליל בחקירתו את שמותיהם של שישה קטינים נוספים שהשתתפו לכאורה ביידוי האבנים, ובהם ודיע שהוזכר לעיל. כל השישה נעצרו בליל ה-10.1.10, יחד עם עצורים נוספים. החוקרים הסתפקו בטופס אחד כדי לאשר את חקירתם הלילית של שישה קטינים, למרות שמדובר בטופס אישי.[51]

ודיע נלקח מביתו באמצע ליל ה-10.1.10 בידי שוטרי מג"ב ואנשי שב"כ בלבוש אזרחי, הובל

49. טופס גביית הודאה של מח"ש מהחוקר בתאריך 18.4.10.

50. מכתב לבצלם מאיילה פלטניק ממח"ש מתאריך 15.7.10.

51. ראו לעיל, עמ' 15.

אל מחוץ לבית ונאזק. לטענתו, כנזכר לעיל, הופעלה כלפיו אלימות במהלך המעצר וההמתנה לחקירה.[52] בחקירתו מסר ודיע את שמותיהם של שלושה קטינים שלפי עדותו במשטרה יידו איתו אבנים באירוע שבגינו נעצר. אף אחד מן הילדים שהזכיר ודיע בחקירתו לא הופיע ברשימת המופללים שבגינה נעצר הוא עצמו. כשנשאל בחקירה על אחד הנערים שנעצר יחד איתו, ואשר הודה לטענת החוקר כי ראה את ודיע מיידה אבנים, מסר ודיע כי ילד זה לא היה איתו בזמן האירוע. ודיע הודה כי ביום ג׳ בשעות הבוקר המאוחרות, ככל הנראה בתאריך 5.1.10, יידה אבנים על כלי-רכב של מאבטחי המתנחלים. עדות זו סותרת על פניה את עדותו של ח׳ליל שבגינה נעצר, שלפיה יידו שניהם באותה שעה בערך אבנים על ג׳יפ של מג״ב יחד עם נערים נוספים.

מעצרי שווא בגין טעויות בשמות הקטינים

רפיק, בן 14, ורפיק, בן 19, הינם בני דודים בעלי שם זהה. שניהם נעצרו בליל ה-7.10.10 ונחקרו בחשד ליידוי אבנים. הצעיר מבין השניים דיווח כי בחקירתו הראו לו תיעוד וידיאו של קטינים שתקפו כלי-רכב ושאלו אם הוא מופיע בצילום. לדברי רפיק הוא הכחיש כי מדובר בצילום שלו. הוא שוחרר בערבות בלתי משולמת ונעצר שוב ב-1.11.10, וגם הפעם נעצר יחד עמו אדם נוסף בעל שם זהה, בן 14. מעצרם של שני אנשים בעלי שם זהה באותו לילה מעורר חשד שהחוקרים פעלו על סמך מידע כללי, שמקורו אולי בהודאתו של קטין אחר, ללא זיהוי ודאי. מעצר לילי של קטין שאינו מבוסס על מידע ודאי לגבי מעורבותו בביצוע עבירה אינו מתקבל על הדעת.

נביל, בן 8, ונביל, בן 12.5, הם שני תושבי סילוואן בעלי אותו שם שאין ביניהם קשר משפחתי. השניים אף אינם מכירים זה את זה. ב-12.10.10 עצרו כוחות משטרה את נביל בן ה-8 בשעה 5:00 לפנות בוקר, ולאחר שהחוקר השתכנע כי הילד לא יידה אבנים, התמקדה החקירה בבירור טיב קשריו לילד השני הנושא את שמו. רק כעבור מספר ימים, ב-17.10.10 לפנות בוקר, עצרו כוחות מג״ב ושב״כ את נביל בן ה-12.5, כשברשותם תיעוד שבו הוא נראה מיידה אבנים. נביל בן ה-12.5 נשלח למעצר בית של שבועיים עד למשפטו. חשוב לציין כי לאחר האירוע שבו נחשד נביל בן ה-12.5 ביידוי אבנים הוא אושפז בבית החולים ולפיכך יכולים היו השוטרים לוודא את פרטיו המדויקים. למרות זאת, עצרו כוחות הביטחון ילד קטן, מתחת לגיל האחריות הפלילית, באישון הלילה, רק משום ששמו זהה לשם הנער שנחשד בעבירה. העובדה שהשוטרים השתהו מספר ימים בין מעצרו של נביל בן ה-8 למעצרו של נביל בן ה-12.5 מעוררת ספק באשר לדחיפות מעצרו ולחיוניותו של המעצר הלילי. התנהלותם של כוחות הביטחון במקרים אלה מבטאת זלזול מחפיר בזכויותיהם של הילדים.

52. ראו לעיל, עמ׳ 20.

סיכום

משטרת ישראל מתייחסת בחומרה רבה ליידוי האבנים בידי קטינים פלסטינים בסילוואן. עובדה זו באה לידי ביטוי במעצרים הנרחבים של קטינים, שחלק ניכר מהם מבוצע באישון לילה, וכן בקנסות הגבוהים המוטלים על הורי הקטינים בניסיון למגר את התופעה.

יידוי אבנים עלול ללא ספק להסב נזק חמור בגוף וברכוש. ביצועו על-ידי קטינים, שחלקם מתחת לגיל האחריות הפלילית, מציב אתגר קשה בפני המשטרה. אולם, אכיפת החוק חייבת להתבצע באופן שוויוני ועל-פי חוק. המקרים המתוארים בדו"ח ממחישים כיצד מפרה המשטרה בעקביות את החוק בכל הנוגע למעצרי קטינים בסילוואן. הפרת חוק זו חמורה במיוחד נוכח העובדה שהחוק מקנה לקטינים הגנות מיוחדות ומחייב התחשבות מיוחדת בגילם ובנסיבות ביצוע העבירה.

המתיחות בסילוואן קשורה למדיניות הקיפוח המתמשכת של ישראל במזרח ירושלים ולתהליכים הפוליטיים ארוכי הטווח המתרחשים באזור זה, ובכללם תוכנית "גן המלך" שאותה מקדם ראש עיריית ירושלים ניר ברקת והשתלטות עמותות המתנחלים על בתים בשכונה. מעשיהם של הקטינים אינם הגורם הבלעדי להתלהטות הרוחות בסילוואן ובעת האחרונה תועדו גם מספר מקרים של אלימות מתנחלים בשכונה כלפי התושבים, ובכלל זה יידוי אבנים. תופעת יידוי האבנים על-ידי מתנחלים בגירים וקטינים אמנם מצומצמת בהרבה מתופעה זו בקרב הפלסטינים, אולם מסתמן כי יחסן של הרשויות לשתי התופעות שונה בתכלית. בתאריך 15.10.10 לדוגמה תיעד מרכז המידע וואדי חילווה בווידאו מתנחלים בגירים וקטינים שיידו אבנים על פלסטינים מחצר אחד הבתים שהועברו לרשותם. כוחות מג"ב שנכחו במקום כדי לשמור על המתחלים לא ניסו כלל להביא להפסקת יידוי האבנים, וקל וחומר שלא עצרו איש מהמעורבים, בגירים או קטינים.

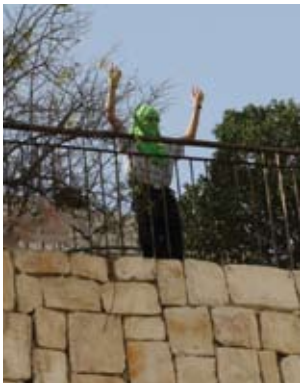
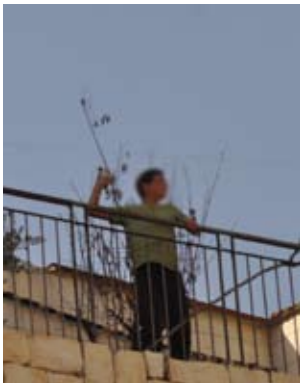

התמונות באדיבות מרכז מידע וואדי חילווה, **www.silwanic.net** צולמו בתאריך 15.10.10.

ב-17.10.10 תיעד מרכז המידע שוטרי מג"ב שהצטרפו למתנחלים ביידוי אבנים,[53] וממשטרת ירושלים נמסר כי הנושא ייבדק ויטופל **משמעתית**.[54] הסתפקות בטיפול משמעתי בעבירה מסוג זה מסכנת את התושבים ואף מעמידה את כוחות השיטור במובהק לצד קבוצה אחת בסכסוך.

הצעדים החמורים והמנוגדים לחוק שבהם נוקטת המשטרה כלפי קטינים פלסטינים בסילוואן בוטים בחומרתם במיוחד נוכח היחס הסלחני שמפגינות הרשויות לעבירות אלימות המבוצעות בידי מתנחלים, קטינים ובגירים, אשר תועדו בהזדמנויות שונות, ובידי שוטרי מג"ב בסילוואן. החוק מעמיד לרשות הרשויות חלופות שונות להתמודדות עם מיידי האבנים, ובהן פנייה להורים על-מנת שיביאו את ילדיהם לחקירה.

בצלם קורא למשטרת ירושלים לקיים את חוק הנוער כלשונו וכרוחו בהתמודדותה עם מקרים של יידוי אבנים במזרח ירושלים. על המשטרה להפסיק לאלתר לעצור קטינים בלילה ואת השימוש באלימות בעת ביצוע מעצר על ידי כוחות מיוחדים לצורך הבאת קטינים לחקירה. כמו כן על המשטרה להקפיד לחקור קטינים רק בנוכחות הוריהם ולתת דגש לאפשרויות של שיקום הקטינים וצמצום הפגיעה בהם.

ההתנחלויות שבנתה ישראל במזרח ירושלים מהוות הפרה של החוק הבינלאומי. מוקדי ההתנחלות בלב האוכלוסייה הפלסטינית בסילוואן ובשכונות נוספות יוצרים מתחים ומובילים למציאות של עימותים בלתי פוסקים בין האוכלוסיות, ויש לפנותם לאלתר.

53. התמונות התפרסמו בחדשות של שלושת ערוצי הטלוויזיה. ראו לדוגמא הכתבה בערוץ 1: http://news.walla.co.il/?w=%2F1%2F1745109.

54. משה נוסבאום, "מלחמת האבנים", חדשות ערוץ 2, 18.10.10. ראו: http://reshet.ynet.co.il/%D7%97%D7%93%D7%A9%D7%95%D7%AA/News/Politics/Security/Article,53836.aspx.

בצלם מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים (ע.ר.)

"**بتسيلم**" مركز المعلومات الاسرائيلي لحقوق الانسان في الاراضي المحتلة

B'TSELEM - The Israeli Information Center for
Human Rights in the Occupied Territories

רחוב התעשיה 8 (קומה רביעית) ירושלים 93420
טלפון : 02-6735599, פקס : 02-6749111

شارع هتعسيا ٨، (الطابق الرابع)، القدس ٩٣٤٢٠،
تلفون ٢-٦٧٣٥٥٩٩ . فاكس: ٢-٦٧٤٩١١١ .

8 Hata'asiya St. (4th Floor) Talpiot, Jerusalem 93420
Tel. 02-6735599, Fax. 02-6749111

E-mail: mail@btselem.org http//www.btselem.org